

Kääntämisen hinta

Kääntäjistä, käännoistyöstä ja työn hinnasta 1800-luvun Suomessa

Outi Paloposki
Turun yliopisto

Abstract

What was the price of translation in the 19th century? How were translators remunerated in Finland in the early days of literary and governmental translation? Practices and functions of translating have varied throughout history, and so have fees and salaries. It is impossible to talk about translation as a single, easily definable process and of translations as calculable, well-defined entities. However, with the help of archival data it is possible to observe and study translation culture, translation practices and payment negotiations. This article reports a study of Finnish 19th century discourses on remuneration of translating and links these discourses to the emergent translation culture. The material consists mostly of translators' correspondence with their publisher in an attempt to locate negotiation on fees and pay. This material is complemented with a look at institutional sources to study the position of state-employed translators. Questions of pay and remuneration are crucial to understanding how translation practice is carried out in societies and how translation culture evolves.

Keywords: translation, profession, remuneration

Asiasanat: Kääntäminen, ammatti, palkkio

1 Johdanto

Käännoistyö oli Suomessa monella tapaa arvostettua 1800-luvulla, pidettiin sitä kirjakielen ja kirjallisuuden perustana. Kääntäjät ja käännookset saattoivat olla hyvinkin näkyviä, mikä ilmenee esimerkiksi käännoskritiikeissä (Jantunen 2007; Paloposki 2007a; Paloposki ja Riikonen 2013) ja muussa kääntämisestä käydyssä keskustelussa (Paloposki 2007b). Arvostuksen ja työstä maksettavan korvauksen suhde ei kuitenkaan ole kovin selvä, eikä kääntämisen hintakaan tarkoita vain työstä maksettavaa palkkiota. Kääntämisen hinta on voinut merkitä myös uhrauksia ja työpanoksia, joita kääntäjät (samoin kuin usein kustantajat tai muut toimijat) ovat tehneet kääntämisen edistämiseksi.

Kääntämisen tutkimus on viime aikoina kiinnittänyt enemmän huomiota toisaalta kääntäjiin ja toisaalta kääntämisen niin kutsuttuun materiaalisuuteen. Materiaalisuus tarkoittaa myös esimerkiksi kääntäjien toiminnan konkreettisia reunaehtoja: elin- ja työskentelyolosuhteita, joiden tutkimukseen tämä artikkeli pureutuu. Laajasti ottaen on kyse käännoskulttuurista – siitä, miten yhteiskunnassa kääntäminen ja tulkkaus on järjestetty, millaisia toimintatapoja näille on vakiintunut ja keiden harteilla ne ovat (ks.

Kujamäki 2013: 33). Tässä artikkelissa käsittelen tilannetta, jossa käänöskulttuuri palkkioineen oli vasta syntymässä ja jäsentymässä.

Kauno- ja tietokirjallisuuden kääntäjien palkkiot olivat koko 1800-luvun sääntelemättömiä, kun taas valtionhallinnon kääntäjien palkoista säädettiin asetuksilla. Pyrin selvittämään, miten työn hinta ja palkitseminen määräytyivät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvaiheissa. Kartoitan palkkioiden ja korvausten suuruutta ja sitä, miten niistä keskusteltiin, missä yhteyksissä, ja mitkä asiat mahdollisesti vaikuttivat palkkioihin. Rahallisten korvausten kontekstualisoimiseksi käyn ensin lyhyesti läpi aihepiirin historiallista taustaa. Tarkastelen käänöstyön luonnetta ja reunaehtoja (alaluku 2.1) ja Suomen kirjallista tilannetta, kirjallisten ammattien syntyä ja palkkioita (alaluku 2.2). Luku 3 esittelee työn aineiston ja työssä käytetyt menetelmät.

Analyysissäni käsittelen erikseen suomentamista (luku 4) ja valtionhallinnon käänöstyötä (luku 5). Alaluvussa 4.1 tarkastelen kahden varhaisen suomentajan, August Ahlqvistin ja Julius Krohnin, työtä esimerkkeinä suomentamisesta ja sen hinnasta. He olivat pioneereja ja tekivät työnsä paljolti ennen kaupallisten kustantajien syntyä: heidän toimintansa valottaa suomentamisen alkuvaiheen usein raskastakin talouspuolta. Alaluku 4.2 puolestaan kertoo kustantajan ja kääntäjien varhaisista palkkiokeskusteluista. Edlundin kustantamon laaja kääntäjäkirjeenvaihto valaisee palkkioista käytyjä neuvotteluja. Luvussa 5 huomio kiinnittyy valtionhallintoon ja siellä kääntäjänimekkeellä toimineiden henkilöiden asemaan ja palkkaukseen. Luvussa 6 teen yhteenvedon 1800-luvun lopun käänöskulttuurista ja pohdin uusia tutkimusaiheita.

2 Kääntämisen reunaehdoista ja palkkauksesta

2.1 Kääntäminen ja siitä maksetut korvaukset: historiallinen näkökulma

Kääntäminen ei aiemmin perustunut palkkioihin, vaan usein kääntäjän yhteiskunnalliseen asemaan (Ellis 2008: 98). Monet kääntäjät olivat kirkollista ja maallista eliittiä, henkilöitä, joilla kouluja käyneinä oli kielitaitoa ja yläluokan jäsenenä päätösvaltaa omaan ajankäyttöön. Kääntämistä ei siis pääasiallisesti tehty rahan ansaitsemiseksi, vaan harrastuneisuudesta, kiinnostuneisuudesta tai uskon vuoksi. Kääntämistä pidettiin arvossa sen itsensä vuoksi ja sille haluttiin omistautua (Stanton 2008: 118). Vaikeissa tilanteissa kääntäminen saattoi myös suoda lohtua; esimerkiksi vankeusaika antoi jopa mahdollisuuden paneutua kääntämiseen (Ellis 2008: 99).

Kääntäjällä saattoi olla myös jonkun suojelijan hankkima virka tai työ, jonka suojissa tai jonka suomalla taloudellisella vapaudella kääntäjä pystyi kääntämään. André Lefevre (1992: 16) on kuvannut mesenaattien (”patrons”) osuutta siinä, että käänöksiä ylipäätään tehtiin ja että kääntäjät pystyivät näin elättämään itsensä. Käänöksiä tehtiin toki myös toimeksiannoista ja palkkiota tai asemaa vastaan, ja kääntäjien menneiltä vuosisadoilta säilyneistä esipuheista voikin lukea kiitoksia käänöksen mahdollistaneille valtaapitäville tahoille. Monet vaeltavat oppineet elättivät itsensä käänöstyöillä: Robert Chesteriläinen ja Hermann Dalmatialainen saivat palkkionsa kullassa tehtyään Clunyn luostarin apotille Petrus Venerabilikselle Koraanin ja muiden islamin tekstien käänöksiä vuonna 1142

(Pym 2000: 13, 20–22). Toisaalta moni käännös syntyi kuin itsestään vaeltavien trubaduurien matkassa etelästä pohjoiseen.

Kääntäminen säännöllisenä ja säänneltynä palkkatyönä liittyy myöhempään ammatillistumiskehitykseen. Tämä kehitys on tapahtunut eri puolilla hieman eri aikoihin ja koskenut erilaisia ihmisryhmiä¹. Moderni ammattikäsitys syntyi pitkälti 1800- ja 1900-lukujen taitteessa, ja kääntämisen kohdalla osittain paljon tätäkin myöhemmin (Paloposki 2016).

Historiallisesti kääntäjän ammatin kehitystä tai kääntämiseen liittyviä ammatillisia piirteitä, muiden muassa palkkioita ja palkkoja, on vasta äskettäin alettu tutkia. Erityisen kiinnostavaa tutkimusta on tehty Ranskassa (Pickford 2012) ja Itävallassa (Wolf 2015).

Ranskantamisen historiaa kartoittavassa moniosaisessa teoksessa käsitellään kattavasti ja valaisevasti aikalaislähteiden valossa 1800-luvun kääntäjien asemaa, työllistymistä ja myös käännöstyöstä maksettuja palkkioita (Pickford 2012). Jo ennen vallankumousta Ranskan ulkoministeriössä oli toiminut käännöspalvelu, josta vallankumouksen jälkeen muodostettiin käännöskomiteoita (mt. 153). Työllistyminen ja palkat vaihtelivat suuresti näiden virkamieskääntäjien kohdalla. Vapailta markkinoilla kääntäjiä tarvittiin muun muassa elinkeinoelämän tarpeisiin. Kaunokirjallisuuden kääntäjät puolestaan joutuivat usein vastaamaan kasvavaan kysyntään kustantajien sanelemin ehdoin ”käännöstyöläisinä” (traducteurs ”ouvriers”, mt. 169). Norbert Bachleitner (2013: 178) on viitannut samaan ilmiöön, eräänlaisiin käännöstehtaisiin saksalaisen kielialueen käännösmarkkinoita ja naisten tekemää käännöstyötä tutkiessaan.

Habsburgien monikielisen monarkian käännös- ja tulkkausikäytäntöjä tutkinut Michaela Wolf (2015) toteaa muun muassa, että Habsburgien imperiumin tuomioistuimissa kääntäminen oli hyvin palkattua työtä, mutta tulkkaus ei: vuonna 1873 esimerkiksi yhden sivun käännöspalkkio vastasi puolen työpäivän tulkkauspalkkiota (Wolf 2015: 74). Monikielisyys oli oleellinen osa imperiumia, ja niinpä esimerkiksi *Reichgesetzblatt*-lehden monikielistyminen lisäsi paperiteollisuuden liikevaihtoa 50–100 %:lla (mts. 85) – oiva esimerkki monikielisyiden ja kääntämisen moninaisista seurauksista muilla aloilla! Kielityöläisten aseman keskeisyyttä kuvaa myös, että oikeustulkkiensa palkkioista säädettiin laissa (mts. 73).

Viime aikoina kääntämistä modernina ammattina on tutkittu varsin monelta kannalta: kääntäjien status, arvostus, omat käsitykset työstään ja palkkaus ovat kaikki olleet esillä. Helle V. Dam ja Karen Korning Zethsen (2009) toteavat palkkauksen vaikuttavan kääntäjän omiin käsityksiin ammatin statuksesta Tanskassa. Suomessa puolestaan Minna Ruokonen ja Jukka Mäkisalo (2018: 11) huomauttavat kääntämisen statusta käsittelevässä tutkimuksessaan, että tulotaso ei juuri tunnu vaikuttavan kääntäjän käsitykseen statuksesta. Tiedämme kuitenkin, että kaunokirjallisuuden kääntäminen on varsin alipalkattua työtä (mt. 5). Keneva Kunz (1998: 69) puhuu – Samuel Johnsonin sanontaa mukaillen – kaunokirjallisuuden kääntäjistä alipalkattuina ”pölhöpäinä” (”block-head”), ja esittää työn merkityksen tulevan muista kuin rahallisista arvoista. Pölhöpäisyys ei tietenkään ole sitä, että tekee tärkeää työtä, vaan sitä, että nykyaikana

¹ Sanan *ammatti* merkitykset vaihtelevat suomen kielenkin sisällä. Ammasteista käytävää kansainvälistä keskustelua vaikeuttaa erityisesti saksalaisen ja englantilaisen kielialueen termien erilainen syntyhistoria, joka puolestaan liittyy ammattien erilaiseen kehitykseen ja sääntelyyn.

työstä ei makseta niin, että se riittäisi edes elämiseen. Kommentissa näkyy kuitenkin kääntämisen pitkän historian ikuinen ongelma: missä olosuhteissa kääntäminen on ollut sellaista työtä, että (riittävää) rahallista korvausta ei ole ollut mahdollista maksaa? Tämä on tärkeä kysymys ja valottaa sitä, minkälaisista historiallisista olosuhteista nykytilanne on syntynyt.

2.2 Käännöskulttuuri 1800-luvun Suomessa

Myös 1800-luvun Suomessa kääntämistä tehtiin niin virkatyönä, vapaaehtoisvoimin, kulttuurityönä, päätyönä, sivutyönä, rakkaudesta kirjallisuuteen tai kiinnostuksesta tiettyyn kirjailijaan. On helppo ymmärtää, että uskonnollisen tekstin kääntäjä on saattanut uhrata työlle vapaa-aikaansa, jos hänellä on ollut taustalla elatuksen takaava papinvirka tai opettajan työ, tai että runosuomentajaa ovat kiehtoneet kielelliset ja kirjalliset haasteet, eikä hän ole laskenut työtuntejaan eikä laskuttanut niistä ketään. Keneltäpä nuori ylioppilas tai muualla virassa oleva olisikaan laskuttanut. Suomentaminen oli paljolti vapaa-ajalla tehtävää työtä.

1800-luvun alkupuolen suomentajat toimivat yleensä jossain ammatissa tai virassa: Carl Niclas Keckman yliopiston suomen kielen lehtorina, Antero Warelius opettajana ja pappina, Otto Tandefelt postimestarina, Elias Lönnrot Kajaanin kunnanlääkäri; lääkäri oli myös ensimmäisenä Suomessa Sapfoa kääntänyt E. A. Ingman. Ensimmäisen Shakespeare-mukaelman puolestaan teki majuri, armeijasta eläkkeelle jäänyt J. F. Lagerwall. Toimeentulon heille mahdollisti muu työ tai virka kuin kääntäminen. Tilanne ei tältä osin eronnut artikkelin alussa kuvatusta kääntämisen vuosisataisesta perinteestä.

Kauno- ja tietokirjallisuuden suomentamiselle, kuten ei niiden kirjoittamisellekaan, ollut vakiintuneita käytäntöjä: käännöskulttuuria ei vielä ollut. Ei ollut käytäntöä käännöspalkkioihin, ei julkaisemiseen eikä tekijänoikeuksiin, mutta ei myöskään käännösstrategioihin, kieltenoppimiseen tai suomen kielen käyttöön. Käännöskulttuuri syntyi paljolti ulkomaisten, erityisesti Ruotsin, esikuvien pohjalle. Käännöspalkkiot eivät naapurissakaan olleet suuria. Jyrki Hakapää (1999: 30) viittaa Nils Nordqvistin vuonna 1972 tekemään ruotsalaiseen tutkimukseen, jossa kääntäjien palkkojen pienuus tuli esille.

Kustantajista ei 1800-luvun alussa vielä voi oikein edes puhua: kirjoja julkaisivat lähinnä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS, per. 1831), kristilliset järjestöt ja kirkko, Suomen Talousseura, sekä kääntäjät itse. Lukijakunta oli niin pieni, että talkootyötä tarvittiin, ei vain kääntämiseen vaan esimerkiksi sanomalehtien perustamiseen, toimittamiseen ja toimitustyöhön sisältyvään kääntämiseen. Samat henkilöt olivat mukana monissa näistä hankkeista; kirjalliset ammatit ja toimenkuvat alkoivat vasta vähitellen eriytyä 1800-luvun lopulla. Silloinkin vielä usein kirjoittaminen ja kääntäminen, journalismi ja muu kirjallinen työ kuuluivat näiden monityöläisten toimenkuvaan. Kirjailijaliitto perustettiin vuonna 1897 ja Suomen Sanomalehtimiesyhdistys jo muutamaa vuotta aiemmin vuonna 1890. Se pääsi kuitenkin aloittamaan toimintansa vasta vuonna 1921 nimellä Suomen Sanomalehtimiesten liitto (nykyisin Journalistiliitto). Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto on näihin nähden vielä nuori; se perustettiin vuonna 1955 nimellä Suomen kääntäjien yhdistys.

Kustannuspuolesta oli siis aluksi huolehdittava itse. Säännöllistä institutionaalista rahoitusta uusiin käytäntöihin ollut, ja SKS:kin syntyi talkootyönä. Sanomalehtien ja kirjojen julkaisemisen osalta tukeuduttiin tilaajamaksuihin. Myös kirjoista saatettiin ottaa ennakotilauksia ennen niiden julkaisemista, jotta tiedettäisiin kustantamisen kannattavuus.

Vuosisadan puolivälin jälkeen kustannustoimi alkoi vakiintua. Suomen kustantajien yhdistys perustettiin 1858 (Häggman 2008: 97) ja loppupuolella 1800-lukua olivat jo syntyneet esimerkiksi edelleen toimivat WSOY ja Otava. Vuosisadan loppupuolella keskusteluja väritti kirjallisesta työstä maksettavan korvauksen pienuus. Julkinen palkkiokeskustelu keskittyi lähinnä kirjailijoihin, mutta sivusi myös kääntämistä. Pietari Päivärinta puolusti kirjailijoita vuoden 1891 valtiopäivillä, mutta hänen vetoimuksensa sai tylyn tuomion: kirjailijat eivät ennenkään olleet tarvinneet valtion tukea, ja lisäksi kirjallisuuden ajateltiin jopa tarvitsevan aineellista niukkuutta: ”Kirjoja ei kirjoitettu rahan vaan yleisten sivistys- ja edistyspyrkimysten takia.” (Häggman 2017: 16). Sen sijaan esimerkiksi muusikoille ja kuvataiteilijoille oli vuodesta 1874 alkaen jaettu matkaapurahoja; samoin orkestereille (mt.: 17–18).

Runoustaidetta sen korkeimmassa merkityksessä ei mitenkään saata mitata markka- ja penniluvuilla. Maailmankirjallisuuden ja suuressa määrin myöskin meidän oman kirjallisuutemme historia todistaa tätä kyllin. Ei ole valtion eläkkeellä taikka palkinnoilla meidän etevimpien kirjailijaimme runohenkeä ylläpidetty, ja suuresti on syytä epäillä, tokko heidän tuotteensa olisivat tulleet arvokkaammiksi, jos runoilija niitä luodessaan olisi tavoitellut palkintoa. (Yleisen valitusvaliokunnan mietintö N:o 14, s. 4–5; Asiakirjat valtiopäivillä Helsingissä vuonna 1891, viides osa); siteerattu teoksessa Häggman 2017: 16).

Asianajaja Jonas Castrén oli tehnyt vuosittaisista apurahoista aloitteen jo 1888, jonka pohjana käytettiin kirjailijoiden senhetkisiä palkkiotietoja. Castrénin mukaan aloittelevan kirjailijan tyypillinen palkkio oli 30 mk kertakorvaus painoarkilta; suosituimmat kirjailijat saivat 80–125 mk (mt. 20). Castrénin laskujen mukaan suosituimmille ja ahkerimmille kertyvä noin 500 mk vuodessa vastasi hyvän rengin vuosipalkkaa, kun otettiin huomioon rengin ruoka ja yöspito. Vertailun vuoksi Castrén totesi, että helsinkiläisen kirjapainon latojan vuosiansiot olivat näihin aikoihin 850 mk ja yliopiston vakinaisen professorin 6500 mk. Kai Häggmanin mukaan (2017: 20–21):

Suomentaminen oli ansioiden puolesta kaikkein viheliäisintä puuhaa: alalla vallinneen nyrkkisäännön mukaan suomentaja sai tekstistään saman palkkion kuin suomennoksen latonut työmies omasta osuudestaan. Suomentamiseen vain kului suunnattomasti enemmän aikaa kuin latomiseen.

On mahdollista, että Castrén on laskenut palkkioita alakanttiin, tai että aloittelevan kirjailijan palkkio ei kuitenkaan ehkä ollut kovin tyypillinen. Verrattaessa Castrénin palkkioita Edlundin kustantamon kääntäjäpalkkioihin (alaluku 4.2), vaikuttaa siltä, että monet kääntäjät saivat parempia palkkioita kuin Castrénin mainitsemat aloittelevat kirjailijat. Suomentajien joukossa oli myös niitä, joille maksettiin tavallista enemmän. Jarl Hellemannin (2007b: 244) mukaan Paavo Cajander sai suomennostyöstään korvauksena ensin 100 ja myöhemmin 150 markkaa arkilta. Cajanderin voidaan ajatella kuuluneen suomentajien eliittiin; asiaan on saattanut vaikuttaa myös se, että

suomennettava kirjailija oli Shakespeare. Shakespearen kääntämistä pidettiin yleisestikin kansakunnan sivistyksen mittarina, ja myös tässä asiassa näyttäisi, että käännouskulttuuri nimenomaan kirjavalintojen kannalta otti mallia ulkomaisesta käännoesperinteestä. Yleisen suomennospalkkion Hellemann (2007b) sanoo tuolloin olleen 30 markkaa arkilta.

Ennen lukijakunnan vakiintumista kustannuskentän alkuvaiheessa myös monet kustantajat olivat tiukoilla: moni heistä oli ryhtynyt työhön samasta rakkaudesta suomen kieleen kuin kääntäjätkin, mutta lukija- ja ostajakunnan pienuuden vuoksi toimintaa oli vaikea saada tuottavaksi. Porvarissäädyn valtiopäiväedustaja Karl Göös kertoi kärsivänsä siitä, ettei pystynyt kustantajana aina maksamaan ”vähäistäkään kirjoituspalkkiota”, koska painokset olivat pieniä ja painokulut korkeita (Häggman 2017: 17). Werner Söderströmillä ei ollut alussa edes hevosta, vaan kaikki lähetykset vedettiin talvisin kelkalla ja työnnettiin kesäisin käsikärryillä Porvoon asemalle 1880-luvun lopulle asti (Häggman 2001: 87). Kääntämisen hintaa maksoivat osin siis myös muut toimijat, esimerkiksi asialleen omistautuneet kustantajat. On täysi syy nähdä heidän ponnistuksensa osana (suomennos)kirjallisuuden eteen tehtyä yhteistä työtä.

Ostajien vähyyden taustalla oleva heikko lukutaito alkoi pikkuhiljaa kohentua koulujärjestelmän myötä. Lukemista ja ostamista yritettiin helpottaa myös kustannuspolitiikalla, mikä sekin on osa käännouskulttuuria. 1800-luvun loppupuolella kustantamot alkoivat tarjota ulkomaisen käytännön mukaan erilaisia halpakirjasarjoja (Hellemann 2007a: 338–340). Kuluttaja saattoi silloin saada kirjan hiivaleivän torihintaan 50 pennillä (Häggman 2017: 34).

3 Tutkimuksen lähteistä ja metodista

Koska kääntämistä on kautta aikojen tapahtunut mitä moninaisimmista syistä ja mitä erilaisimmin reunaehdoin, kääntämistä ja siihen liittyviä palkkiokäytäntöjä koskeva tieto on hajallaan eri lähteissä. Tässä tutkimuksessa näitä lähteitä tarkastellaan lähiluvun ja sisällönanalyysin kautta: kirjeenvaihdosta, sanomalehdistä, kalentereista ja pöytäkirjoista on etsitty kääntäjien palkkaukseen liittyviä mainintoja, joiden perusteella muodostetaan kuvaa kääntämisen hinnasta.

Aineistot ovat väistämättä yhteismitattomia. Kustantamojen kirjeenvaihtoaineistot ovat oiva lähde palkkojen kartoittamiseksi, mutta ennen kustantamojen syntyä on tarkasteltava yksittäisten kääntäjien ystävilleen ja sukulaisilleen lähettämiä kirjeitä. August Ahlqvistin ja Julius Krohnin (julkaistut) kirjeet ovat tässä artikkelissa havainnollistamassa suomentamisen alkuvaiheita ja suomentajien taloudellisia edellytyksiä ja vaikeuksia. Olen myös etsinyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran pöytäkirjoista palkkiokeskusteluja ja yhdistellyt tietoa sanomalehdissä oleviin mainintoihin.

Vuosisadan loppupuolen ja vuosisadanvaihteen osalta olen käyttänyt Edlundin kustantamon arkistoa (1853–1917). Edlund oli aikansa suurin suomalainen kustantamo ja sen kautta voi tarkastella laajan kääntäjäjoukon osalta työn reunaehtoja ja palkkausta.

Arkisto sijaitsee Åbo Akademin kirjaston yhteydessä Turussa ja sisältää yli 70 kääntäjän² kirjeenvaihtoa, käännessopimuksia ja palkkiokuitteja (osan aineistosta tuhosi tulipalo vuonna 1880). Se on ensimmäinen laaja suomalainen kustantamoaineisto, eikä sitä tietääkseni kukaan muu ole tutkinut systemaattisesti. Arkisto käsittää kuusi pahvikansiota, joiden signum on Edlundska arkivet (Vol 1 – Vol 6). Kansio 1 sisältää kustantamon rekistereitä ja muita papereita, kun taas kansio 6 on järjestämätön. Kirjeenvaihto, mukaan lukien kustannussopimukset, laskut ja kuitit, ovat kansioissa 2–5. Kirjeillä ei ole erikseen signumeita, vaan ne ovat lähettäjän mukaan aakkosjärjestyksessä. Viittaan kirjeisiin kirjoittajan nimellä ja päivämäärällä.

Valtionhallinnon palveluksessa olevista kääntäjistä olen etsinyt tietoja *Suomenmaan Valtiokalentereista*, vuosittain ilmestyneistä hakuteoksista, joihin listattiin tiedot muun muassa valtion viranhaltijoista. Kalenteri alkoi ilmestyä ruotsiksi vuonna 1811 ja suomeksi vuonna 1869. Tätä tutkimusta varten olen käynyt läpi vuosien 1869, 1879, 1889 ja 1899 kalenterit. Laajemman kuvan saamiseksi valtionhallinnon kääntäjistä tukeudun tässä osiossa myös Susanna Saarikiven (2005) selvitykseen, joka avaa näkymää Senaatin kääntäjän arkeen 1800-luvun lopulla.

Erilaisten ja osin yhteismitattomien aineistojen kautta rakentuu palapeli, jonka osaset kuvaavat kääntäjien arkea ja toiminnan reunaehtoja yhden tärkeän osatekijän, kääntäjien taloudellisen tilanteen, kannalta.

4 Kulttuurityön hinta – suomentaminen 1800-luvulla

4.1 Ahlqvist ja Krohn

Varhaisista kauno- ja tietokirjallisuuden suomentajista käsittelen August Ahlqvistia (1826–1889) ja Julius Krohnia (1835–1888). Heidän osaltaan on säilynyt lähteitä, jotka kertovat työmäärästä, myyntiluvuista, palkkioista tai heidän suhtautumisestaan niihin. Monen muun aikalaiskääntäjän aineistot ja niistä tehdyt tutkimukset vahvistavat kuvaa kääntämiseen liittyneestä talkoohengestä ja kääntämisen arjesta (Pääkkönen 1994; Niemi 2007).

August Ahlqvist aloitti kääntämisen ja kirjalliset työt nuorena, vasta 18-vuotiaana ylioppilaana. Hänen ensimmäinen työnsä oli suomennos, maantieteen oppikirja *Geografia eli Maan Tieto* (1844). Todennäköisesti työhön kannustajana oli ollut J. W. Snellman, joka toimi rehtorina Ahlqvistin käymässä koulussa (Hirvonen 1982: 7; Laine 2007: 369).

Ahlqvist oli varsin kiinnostunut suomen kielestä: hänestä tulikin myöhemmin suomen kielen professori. Hän kirjoitti runoja A. Oksasen nimellä, suomensi ja kannusti muitakin suomentamaan, ja perusti 1840-luvun lopulla sekä sanomalehden (*Suometar*) että

² Tarkkaa kääntäjien määrää kirjeiden lähettäjänä on mahdotonta laskea, koska kaikista kirjeistä ei käy ilmi, mitä asia koskee. Kustantamokirjeenvaihto sisältää myös kirjailijoiden, oikolukijoiden tms. toimijoiden aineistoa. Kirjeiden lähettäjien tarkistaminen kansallisbibliografia Fennicaa vasten ei myöskään aina tuota toivottua tietoa, koska osa kääntäjistä on kääntänyt lehtiin tai julkaisemattomiksi tai kesken jääneitä teoksia, jolloin heidän tietojaan ei Fennicasta löydy.

käännöskirjasarjan (Annika) toveriensa kanssa. Mikään näistä toimista ei ollut rahasampo, eikä varmasti sellaiseksi ollut tarkoitettukaan, vaikka olisi ollut kohtuullista odottaa, että kirjallisetkin toimet maksavat itsensä takaisin. Ahlqvist pyysi ystäväänsä K. M. Kiljanderia suomentamaan Runebergiä ja kirjoitti tälle 29.4.1848 päivätyssä kirjeessään: ”Palkat kyllä ovat vähäiset vielä, vaan aikaa voittaen nekin paranevat. Ja kukapa se palkan edestä tämmöistä työtä tekeekään.” Palkka ei kuitenkaan ollut aivan mitätön asia, sillä Ahlqvist vakuuttelee samassa kirjeessä Kiljanderin saavan vielä tekijäpalkkion *Martyrat*-suomennoksestaan, joka ilmestyi edellä mainitun Annika-sarjan kolmantena osana vuonna 1848. August Schauman, Ahlqvistin ikä- ja opiskelutoveri, myöhemmin toimittaja hänkin ja *Hufvudstadsbladetin* perustaja, oli luvannut maksaa ”50 ruplaa + hop. tekijän palkkaa”. Ahlqvist pahoitteli Kiljanderille, ettei voinut vielä lähettää rahoja, koska ei ollut saanut niitä Schaumanilta. Ahlqvist kuitenkin lohdutti ystäväänsä: ”et tarvitse pelätä, se on rikas mies, vaikka nyt kumppaleille³ lainattuansa itse on tarpeessa.” (Ahlqvist 1982: 23–24).

Samat henkilöt päätyivät usein toimimaan muissakin talkoohenkisissä töissä, joten muualtakaan ei ollut luvassa taloudellista hyötyä. Ahlqvist esimerkiksi valitteli Lönnrotille 21.6.1848, ettei edellisvuonna perustettu *Suometar* saanut tarpeeksi tilaajia. Ensimmäinen vuosi oli vielä mennyt hyvin, koska Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli lunastanut 100 kappaletta lehteä ja toimittajat olivat saaneet tästä ”15 ruplaa mieheen, joka toki oli vähä apu” (Ahlqvist 1982: 25). Kuluvana vuonna kuitenkin tilaajien määrä uhkasi jäädä alle kahden sadan, jolloin toimittajien piti maksaa kulut ”omasta kukkarostansa”. Valoa oli kuitenkin näkyvissä: Öhmanin kirjakauppa osti *Suometaren* ja oli maksamassa toimittajille palkkiotakin.

Toinen kiihkeä suomen kielen vaalija ja innokas suomentaja, Ahlqvistia yhdeksän vuotta nuorempi Julius Krohn, oli alun perin saksalaista sukua ja äidinkieleltäänkin saksalainen, mutta oppi jo nuorena sekä ruotsin että suomen kielen. Hän harjoitti myös englannin taitojaan muun muassa lukemalla kahdeksantoistavuotiaana Oliver Goldsmithin *The Vicar of Wakefield* -teosta alkukielellä, mistä hän kertoi vanhemmilleen kirjeessään 15.2.1854 (Krohn 2004: 49). Krohn oli mukana suomennoshankkeissa (Runebergin *Vänrikki*, Gruben maailmanhistoria). Hän toimi myös aktiivisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa ja vaikutti pöytäkirjojen perusteella sekä teosvalintoihin että Novellikirjaston perustamiseen (v. 1869). Hänen suomentajanuransa keskeisiä nimiä olivat brittiläinen historioitsija T. B. Macaulay ja Sir Walter Scott. Scottin teosten kääntämisen Krohn aloitti *Ivanhoesta* (ilm. suomeksi 1870) ja käänsi yhteensä kuusi Scottin teosta suomeksi. Krohnin ensimmäinen suurtyö oli kuitenkin Macaulayn teoksen *History of England* ensimmäinen osa (ilm. vuonna 1866).

Macaulay oli Krohnin lempikirjailijoita, mikä käy ilmi muun muassa Kaarlo Slöörille syyskuussa 1860 (ei tarkempaa päiväystä) kirjoitetusta kirjeestä: ”Historiallista lukemista on minulla Mac Aulay’ssa. Voi veikkonen, miten häneen yhä enemmän ihastun. Kas se on historioitsija! Siitä on oppia! Sitä lukiessani unhotan koko maailman.” (Krohn 2004: 173) SKS:n pöytäkirjasta 8.12.1865 (*Suomi* 1866: 329–331) voi päätellä, että Krohn ehdotti itse Macaulayn suomentamista. Käsikirjoituksen julkaisemista puollettiin Yrjö

³ Sana ’kumppali’ oli 1800-luvulla yleisesti käytössä, ennen kuin ’kumppani’ syrjäytti sen.

Koskisen allekirjoittamassa Tutkijakunnan lausunnossa: ”Asiasta keskusteltua Seura katsoi suotavaksi, että joku yksityinen kustantaja ottaisi tämän teoksen painattaaksensa, ja lupasi Seura siinä tapauksessa suomentajalle palkintoa 32 markkaa arkilta.” (*Suomi* 1866: 322).

Teos ilmestyi 1866 nimellä *Englannin historia. Jaakop II:n valtaannoususta alkain*. Krohn oli aikonut suomentaa teosta pidemmältikin, mutta työ katkesi, todennäköisesti tässäkin lukijoiden vähyiden vuoksi. Yrjö Koskinen (1866: 240) kirjoitti nimittäin myöhemmin arviossaan:

Mutta tietysti woipi toiselle ja kolmannelle osalle ilmaantua se este, joka tätä nykyä rasittaa kaikkea kirjallista tointa meidän maassa, nimittäin ostajain puute. Jos ei suomentaja saa edes painokustannuksiansa tästä ensimmäisestä osasta palkituiksi, hän tietysti ei voi uudestaan panna työtä ja varoja seuraaviin.

Arviossa Koskinen puhui myös teoksen merkityksestä ja viittasi taloudelliseen puoleen:

Tuskin lieneekään enää sitä siwistynyttä kieltä, joka ei olisi käännöksellä omistanut itsellensä Macaulay'n historiallista teosta *). Ei ole siis aikaista, jos 18 vuoden kuluttua Suomenkin kirjallisuus noudattaa muiden esimerkkiä. Että edes nykyään on asiaan ryhdytty, siitä on kiittäminen J. Krohnin harrasta ja ahkeraa tointa. Hänen ja Wiipurin Kirjallisuuden Seuran yhteisellä kustannuksella on tämä ensimmäinen osa myöskin painettu.

Koskisen perusteluissa näkyy suuntautuminen muiden maiden kirjallisuuskehitykseen. Macaulayn kääntäminen oli sivistyksen mitta. Mutta sivistyksen ja käännöskulttuurin luominen Suomessa vaati uhrauksia (Koskisen sanoin ”J. Krohnin harrasta ja ahkeraa tointa”), vaikka Macaulay muualla olikin myyntimenestys ja Tauchnitz-kustantamon eniten myyneitä kirjailijoita (Todd & Bowden 1988: 63, 112).

Krohnille taloudellinen panostus lienee ollut mahdollista, vaikka tuskin toivottavaa, koska hän oli vakavaraisesta perheestä. Hän pystyi myös matkustelemaan, mikä tuki kieliopintoja. Kohta tohtorinväitöksensä jälkeen hän hoiti viransijaisena suomen kielen professuuria ja sai myöhemmin ensin lehtoraatin, sitten suomen kielen ja kirjallisuuden ylimääräisen professuurin (Lassila 2003: 52). Hänen kirjalliseen ja kielelliseen toimijuuteensa kuului runsaasti muita töitä, ja hän myös opetti lapsille ilmaiseksi suomea. Hänenkään rahansa eivät kuitenkaan riittäneet loputtomiin. Krohnin työ lehtimiehenä söi varoja. Yritykset perustaa sanomalehti epäonnistuivat, ja sekä aikakauslehti *Mehiläinen*, jossa Krohn oli toimittajana että hänen oma perustamansa *Maiden ja Merien takaa*, jouduttiin lopettamaan tilaajien vähyiden vuoksi (Lassila 2003: 232). Macaulay-suomennos ilmestyi lehtityön kannalta tappiollisena vuotena 1866. Krohn ei kuitenkaan luovuttanut, vaan perusti vielä *Suomen Kuvalehden*, jota hän toimitti kahdeksan vuotta. Näinä aikoina Krohnin vaimo Minna kirjoitti anopilleen, Juliuksen äidille, että perheen taloudellinen tilanne oli riippuvainen Krohnin tuloista (mt. 236). Lassilan mukaan lehti ei olisi pystynyt ilmestymään niin pitkää aikaa ilman Krohnin valtavaa työtä ja taloudellista panostusta. Krohn siis todella maksoi fennomanian asiasta omalla työllään.

Sama lukijoiden vähyys, joka vaikutti Ahlqvistin sanomalehden kohtaloon ja Krohnin suomennoksen myyntilukuihin, olikin pitkälle 1800-luvulle kiperä ongelma suomentajille. Suomenkielistä lukijakuntaa ei yksinkertaisesti vielä ollut. Tämä näkyy

kirjakaupassakin: vuonna 1841 perustetun Öhmanin kirjakaupan ensimmäisessä kataloogissa oli 167 kirjaa, ja näistäkin vain kolme oli suomenkielisiä (Hakapää 2008: 109). Sinnikäs ponnistelu suomenkielisen lukemisen tuottamiseksi vaati tuekseen uudistuksia myös koulu- ja kustannusaloilla.

4.3 Edlund

Ahlqvistin ja Krohnin aloittaessa työtään kustantaminen oli usein yksittäisten henkilöiden hyvästä tahdosta kiinni tai SKS:n harteilla. Kustannusala oli kuitenkin jo syntymässä, paljolti kirjakaupan pohjalle. 18-vuotiaana aloittanut G. W. Edlund oli merkittävä kirjakauppias ja kustantaja, joka julkaisi suuret määrät suomen- ja ruotsinkielistä kirjallisuutta. On laskettu, että Edlund kustansi 3000 ruotsinkielistä ja 800 suomenkielistä nidettä, joskin Ola Zwegbergk (1958: 60) suhtautuu tarkemman bibliografisen tutkimuksen puutteessa varauksella tähän lukuun (Edlundin kustantamosta tarkemmin ks. Paloposki 2013). Miltei kaikki merkittävät kirjailijat, suomentajat ja ruotsintajat olivat tekemisissä vuosien 1853 ja 1917 välillä toimineen kustantamon kanssa.

Noin 70 kääntäjän aineistoon kuuluu kirjeitä, sopimuksia ja palkkiokuitteja, joista valtaosa on ruotsiksi. Edlundin kirjoittamista kirjeistä ei ole kopioita, joten asiakokonaisuudet on pääteltävä kääntäjien kirjeistä. Muutenkaan kaikkea tietoa ei todennäköisesti ole kirjattu kirjeisiin, vaan osa kirjoitus-, käännös- ja palkkiosopimuksista on tehty suullisesti Edlundin liikkeessä Helsingissä. Kirjeenvaihto on kuitenkin arvokas lisä kerättäessä tietoa kääntäjien työn reunaehdoista.

Kustantamon alkuaikoina ei ollut vielä kustannussopimuksen mallia (Häggman 2017: 22), ja tämä näkyy myös Edlundin aineistossa, jossa ensimmäinen sopimus on vasta vuodelta 1884. On tosin mahdollista, että aiempia sopimuksia on hävinnyt esimerkiksi tulipalossa. Kaikkiaan käännösten kustannussopimuksia on säilynyt 16 kappaletta 12 eri kääntäjän kanssa, ja ne ovat vuosilta 1884, 1889, 1890, 1895 (2 sopimusta), 1896 (5 sopimusta), 1898 (3 sopimusta) ja 1902 (3 sopimusta).

Näistä sopimuksista kolmesta on kääntäjän allekirjoittamia ja itse kirjoittamia yksikön ensimmäisessä persoonassa. Ne on osoitettu G. W. Edlundille henkilökohtaisesti, ja ne alkavat yleensä sanoilla "Härmed förbinder jag mig att ...". Edlund on kirjoittanut sopimuksen alle: "Med ofvanstående förklarar jag mig nöjd" ja nimikirjoituksensa. Kustantaja on laatinut loput kolme sopimusta, ja ne ovat kääntäjän hyväksymiä. Ainakin yhdessä näistä tapauksista kääntäjä on tehnyt aloitteen kirjan suomennuttamisesta.

Sopimusteksteillä ei aluksi ollut otsikkoa; sana *Kontrakt* ('sopimus') otettiin käyttöön asiakirjan otsikkona vasta myöhemmässä vaiheessa. Sopimukseen on yleensä kirjattu työn nimi ja suomennospalkkio ja toisinaan tehtävänantoon liittyviä tietoja. Alla esimerkkinä Hilda Aspin kustannussopimus Alexandra Gripenbergin kirjan *Halfår i Nya världen: Strödda resebilder från Förenta Staterna* kääntämisestä. Suomennos ilmestyi kaksi vuotta alkuperäisen jälkeen vuonna 1891 nimellä *Uudesta maailmasta: Hajanaisia matkakuvia Ameriikasta*. Kiinnostava sopimukseen liittyvä lisätieto on, että Gripenberg oli jo omaa kustannussopimusta tehdessään 1.8.1889 ehdottanut suomennosta ja siihen tekijäksi Aspia: "Min önskan är att arbetet äfven utgifves i god finsk öfversättning och

har jag för ändamålet talat vid Fröken Asp, som åtager sig detsamma à 30 mark per tryck ark.”

Härmed förbinder jag mig att till finska öfversätta ”Ett halfår i nya verlden af Alexandra Gripenberg” mot ett öfversättningsarfvode af trettio mark per ark original arbetets format (à 16 sidor). Öfversättningen aflemnas af mig i två poster, nämligen hälften, ungef. 140 pag. i September och återstoden under oktober månad. Tillika läser jag ett andra korrektur eller reviderark. Helsingfors 24 Maj 1890.

Öfversättningsarvodet utbetalas när arbetet är färdig tryckt.

Med ofvanstående förklarar jag mig nöjd. Datum som ofvan.

Hilda Asp

G. W. Edlund

Bevitna: [?]

Leonard Lund

[vas. sivuun kirjoitettu vertikaalisti:]

Suomennospalkan 18 arkista, summa 540 markkaa olen saanut, joka kiitollisena tunnustetaan.

Helsinki 13 p. Tamikuuta [sic] 1891 Hilda Asp

Sopimuksesta käy ilmi työn suoritusajankohta ja palkkion maksukäytäntö, joka usein oli juuri tällainen: palkkio maksettiin, kun kirja oli painettu, ei siis heti työn valmistuttua. Toisinaan palkkio maksettiin osissa sitä mukaa kun työtä valmistui. Palkkion laskuperuste oli arkkipalkka ja tässä tapauksessa, kuten usein muulloinkin, alkuperäisen laitoksen arkkimäärän mukaan. Arkki, ei sivu, oli kirjapainoissa määrän mitta. Arkin taustalla oli käytäntö, jossa kirjat painettiin suurille paperiarkeille, joilta ne sitten taiteltiin ja leikattiin kirjaksi (painotekniikasta ks. Laine 2018: 37–39).

Palkkioita käsiteltiin myös kirjeissä ja kuiteissa, joskaan aina ei käy ilmi, mistä työstä palkkio on maksettu. Silloinkin, kun käännös on mainittu, sivu- tai arkkimäärä saattaa jäädä epäselväksi. Vaikka aineistossa on 70 eri kääntäjän kirjeitä, vain 24 teoksen kohdalla arkkipalkkio mainitaan selvästi. Lisäksi on sekalaisia nimeämättömiä kuitteja, osapalkkioita, etumaksuja ja niin edelleen. Joitain palkkiota pystyy laskemaan yhdistelemällä kirjeiden tietoa kokonaispalkkioista julkaistun kirjan sivumäärätietoon (kansallisbibliografia Fennicassa); kaikkia käännöksiä Fennicasta ei kuitenkaan löydy. Tämä saattaa johtua siitä, että käännös ilmestyi lehdessä, ei kirjana, tai että sitä ei syystä tai toisesta koskaan julkaistu. Edlund ei esimerkiksi koskaan julkaissut Hannes Gebhardin yhdessä nimeämättömän toverinsa kanssa aloittamaa suomennosta, ruotsalaisen lääkärin Wilhelm Uhrströmin *Kotilääkäristä*. Todennäköisesti Edlund oli saanut tietää porilaisen kustantamon olevan samalla asialla ja keskeytti oman hankkeensa (päällekkäisten hankkeiden yleisyydestä ks. Hellemann 2007a: 341). Gebhard sai kuitenkin kirjeenvaihdon mukaan palkkiota jo suomentamastaan osasta.

Kääntäjien Edlundille lähettämässä kirjeissä on usein anteeksipyytelevä sävy, vaikka kyse näyttäisi olleen Edlundin virheistä, esimerkiksi myöhästyneistä palkkioista, vastaamattomista kirjeistä tai tapaamisten unohtamisesta. Kääntäjät eivät varmaankaan halunneet sahata omaa oksaansa kirjoittamalla kiukkuisia kirjeitä. Myös kääntäjien kuittaukset maksetuista palkkioista ovat kohteliaita ja tuntuvat noudattavan jonkinlaista kaavaa. Alla Gebhardin kuittaus edellä mainitusta *Kotilääkäri*-suomennoksesta:

Af Högdle Herr G. W. Edlund har undertecknade för öfversättning af första häftet af W. Uhrströms ”Hemläkaren”, utgörande fem ark, erhållit hundra / . 100 / . mark, hvilket härmed erkännes.

Helsingfors den 4 Januari 1884
Hannes Gebhard

Osa kuiteista on epäselviä, mutta osa on varsin yksityiskohtaisia selvityksiä. Näistä käy ilmi, minkä kirjan kääntämisestä on ollut kyse ja paljonko palkkio on ollut, toisinaan myös se, minkälaisissa osissa ja missä vaiheessa käännöstyötä palkkioita on maksettu. Kustannussopimusten, kirjeiden ja kuittien sisältämän informaation yhdistäminen tuottaa tietoa palkkioiden ja maksatuksen lisäksi myös siitä, mitä kaikkia vaiheita työhön on sisällytetty.

Palkkiota määritettäessä kiinnitettiin ensinnäkin huomiota ulkoisiin seikkoihin: jos sivuille tuli kuvia, näiden vaatima tila vähennettiin suomennospalkkiosta. Toiseksi, palkka sovittiin yleensä maksettavaksi alkuperäisteoksen arkkien, ei käännöksen pituuden, mukaan. Sovittua ei aina kuitenkaan noudatettu. Kääntäjä N. Hauvonen valitti Edlundille toukokuussa 1880, että palkkio jäi luvattua alhaisemmaksi. Kun suomalainen teksti oli ladottu tiuhempaan kuin alkuteoksen teksti, suomennoksen arkkimäärä jäi pienemmäksi kuin alkuteoksen (15 arkkia vs. 20 arkkia). Edlundin vastaus ei ole säilynyt, mutta Hauvosen seuraavasta kirjeestä näkee, että hänen oli tyytyminen palkkioonsa; kirje on kuitenkin poikkeuksellisen vihainen.

Kääntämiseen liittyviä tai sen ohella tehtyjä muita töitä tai työvaiheita olivat ainakin muokkaus ja toimittaminen. Erikseen saatettiin myös todeta, että käännöksen tuli olla hyvää suomea; joidenkin tietokirjakäännösten yhteydessä sovittiin asiantuntijatarkastuksen järjestämisestä. Useimmiten kääntäjien oletettiin oikolukevan vedokset eli korrehtuuriliuskat. Korrehtuurinluvusta on myös erillisiä kuitteja, silloin kun luku oli annettu tehtäväksi jollekulle muulle kuin kääntäjälle itselleen.

Itse palkkiot vaihtelivat suuresti: 20 markasta 70 markkaan arkilta. Palkkiot eivät suurene systemaattisesti ajan myötä, vaan vaihtelevat yllättävästi jopa samoihin aikoihin tehtyjen käännösten ja samojen kääntäjien välillä. Aspin aiemmin mainittu palkkio oli vuodelta 1891, mutta tällaisia 30 markan suuruisia palkkioita oli maksettu kautta koko kirjeenvaihdon kattaman ajan (myös Hellemann oli viitannut 30 markan palkkioihin) – ja sen lisäksi sekä 1870- että 1890-luvuilla maksettiin sekä 20 että 50 markan suuruisia palkkioita. Korkein käännöspalkkio oli lainopillisesta tekstistä (A. J. Sarlinin suomennos vuonna 1896; Berghin *Lainopillinen hakemisto*), 70 mk arkilta. Seuraavaksi suurimmat arkkipalkkiot ovat kaikki 50 markan suuruisia ja kaikki eri vuosikymmeniltä: Ferdinand Ahlman sai 50 mk:n palkkion jo vuonna 1876 käännettyään Arrheniuksen *Maanviljelysopin*, Theodolinda Hahnsson vuonna 1889 Topeliuksen *Tähtien turvatit* -teoksen ja Aukusti Saurio 1897 Ödegaardin *Maanviljelysopin* suomentamisesta. Tässä parhaiten korvattujen käännöstöiden listassa kolme neljästä teoksesta on tietokirjoja, joista kaksi on maanviljelykseen liittyvää, mutta tietokirjoja käännettiin halvemminkin. A. Hakkarainen sai 25 markkaa arkilta teoksen *Matkoilta Palestiinassa* suomentamisesta vuonna 1891; vuonna 1884 Hannes Gebhard 20 markkaa arkilta yllä mainitusta lääkärikirjasta ja saman summan Paavo Salonius *Suomen sota* -teoksesta. Mitä ilmeisimmin juuri tähän suomennokseen liittyen Edlundin arkistossa on kapteeni W. Svinhufvudin allekirjoittama 450 markan kuitti:

Att Kapten W. Svinhufvud återlemnar manuskriptet till finska öfversättningen af ”Finska Kriget

1808-1809”, med uppgift att detsamma af honom fullständigt genomgåts, intygas
Helsingfors den 26 Februari 1885

Tämä Svinhufvudin tekemä tarkastustyö on saattanut johtaa siihen kansallisbibliografia Fennicassa olevaan virheeseen, että Saloniuksen käännös on merkitty Svinhufvudin nimiin. Teoksessa ei mainita kääntäjää, mutta Edlundin arkistossa on Saloniuksen suomennostyötä koskevaa kirjeenvaihtoa. Salonius oli melko tuntematon mutta ahkera kielentutkija ja kääntäjä. Johtuiko hänen palkkansa pienuus siitä, että Edlund maksoi myös tarkastajalle melko suuren palkkion? Kyse lienee ollut asiantuntijatarkastuksesta; Saloniushan oli suomen kielen tutkija ja tuntija.

Suomen taloustilanne oli tuohon aikaan pitkään melko tasainen (Eloranta 2018). Suomen Pankin rahamuseon (2019) laskurin mukaan markan arvo vaihteli, mutta erot eivät ole niin suuria eikä rahan arvon muutos ainoastaan laskeva. Pelkästään aika ei näyttäisi siis selittävän käännöspalkkioiden kirjoa jopa samana vuonna. Myöskään naisten ja miesten tekemien käännösten välillä ei näyttäisi olevan systemaattista eroa. Tosin monet naiskääntäjät olivat tunnettuja julkisuuden henkilöitä, kun taas mieskääntäjien joukossa oli myös tuntemattomampia.

Theodolinda Hahnssonin käännöspalkkion taustalla saattaisi olla Topeliuksen arvostettu nimi. Toisaalta toisesta Topeliuksen teoksesta, *Ljungarsin tarusta*, Edlund maksoi kääntäjälle, ”Professorska” Helmi Setälälle vuonna 1896 vain 35 mk arkilta. Tämän suuruinen palkkio ei sinänsä ollut Edlundin palkkioiden pienimpiä, vaan melko yleinen, mutta Topelius-palkkiot eivät näin ollen olleet linjassa.

P. Hannikainen sai 25 markkaa arkilta vuonna 1880 Jules Verne -suomennoksestaan *Maasta kuuhun*, joka julkaistiin Edlundin omassa lehdessä *Kansan ystävä*, sen näytenumerossa 16.11.1881. Kirjana suomennos julkaistiin vasta vuonna 1904. Tämä palkkio on laskettu yksittäisistä kuiteista ja kirjan sivumäärään suhteuttaen. Kirjassa oli kuvia, mikä on saattanut vähentää palkkion määrää. Hannikaisen käännös oli tehty suoraan ranskasta, ja merkilliseltä vaikuttaakin, että edellisvuonna Verneä ruotsinkielisestä laitoksesta kääntänyt B. Lagus sai *Matkustus maan keskipisteeseen* -suomennoksestaan kymmenen markkaa enemmän arkilta.

Ainakin kerran Edlund käännätti uudelleen teoksen, jonka oli jo aiemmin itse kustantanut: C. E. Bockin *Ihmisruumis, sen rakennus, elo ja hoito* ilmestyi ensin Kaarlo Kuneliuksen suomentamana vuonna 1879, ja Edlund maksoi Kuneliukselle teoksesta yhteensä 240 mk. Kaksitoista vuotta myöhemmin Aatto Suppanen suomensi teoksen ja sai siitä palkkioksi 460 markkaa. Suppanen oli tunnettu ja arvostettu suomentaja; Kunelius taas ainakin itse piti itseään taitamattomana kääntäjänä, mitä hän pyytää anteeksi käännöksensä esipuheessa.

Ehkä yllättävin palkkioita koskeva tieto on Minna Canthin kirjeissä: käännöksen viivästyessä Canth itse tarjoutui laskemaan sovitus 40 markan arkkipalkkion ensin 30 ja lopulta 20 markkaan, koska teos ei ehtinyt vuoden 1886 joulumarkkinoille hänen viivyttelynsä johdosta.

Edlund teetätti myös pienehköjä, ei-kaunokirjallisia käännöksiä, esimerkiksi Helsingin kaupungin satamajärjestyksen saksannoksen ja ”Byggnadsordning för Helsingfors” -asiakirjan suomennoksen. Lyhyehköistä käännöstyöistä saatettiin maksaa

sivupalkkio. Asiakirjakäännökset valaisevat omalta osaltaan käännättämisen kulttuuria ja sen vähittäistä syntymistä.

Valtaosa Edlundin arkkipalkkioista vaihteli 25 ja 40 markan välillä, mutta sekä suurempia että pienempiä palkkioita maksettiin rinnakkain. Julius Krohnin SKS:lta saama Macaulay-palkkio oli vuonna 1866 ollut 32 markkaa. Cajanderin 100 markan palkkio on näihin verrattuna ollut todella suuri, ja Castrénin laskelmien mukaiset aloittelevien kirjailijoiden palkkiot (30 markkaa vuonna 1888) puolestaan melko pieniä. Vaihtelu on ilmeisesti kaiken kaikkiaan ollut hyvin suurta. Tiesivätkö suomentajat toistensa palkkioista? Ainakaan he eivät juurikaan pyrkineet neuvottelemaan itselleen korkeampia palkkioita – Canthin tapauksessa jopa päinvastoin. Tätä saattaa selittää se seikka, että kustantaja on ollut kääntäjille elintärkeä henkilö, jonka kanssa on ollut tärkeää pysyä hyvissä väleissä tulevien työmahdollisuuksien vuoksi.

5 Valtion leipä on kapea mutta pitkä?

1800-luvun valtionhallinnon kääntäjien työ on tärkeä alue myös kääntäjien myöhemmän ammatillistumiskehityksen kannalta, vaikka sitä ei ole juurikaan tutkittu. Suomen suuriruhtinaskunnan senaatissa toimi autonomian ajalla kääntäjänkonttori, jonka työntekijöiden asemaa ja velvollisuuksia, tehtäviä, virkanimikkeitä ja palkkausta säätelivät keisarilliset asetukset. Lisäksi kääntäjiä työskenteli eri puolella Suomea maakunta-, oikeus- ja muissa hallinnollisissa elimissä. Tässä alaluvussa taustoitetaan Senaatin kääntäjänkonttorin toimintaa Susanna Saarikiven urauurtavan pro gradu -tutkielman pohjalta ja esittelen valtionhallinnon kääntäjien nimikkeitä ja liikkuvuutta 1800-luvun Suomessa, lähteinäni valtiokalenterit (ks. myös Paloposki 2016).

Saarikivi (2005: 61) ihmetteli jo yli kymmenen vuotta sitten, ettei kääntäjänkonttoria ole käsitelty tutkimuksessa kuin ohimennen. Siteeraan häntä saattaakseni konttorin toiminnasta kertovat dokumentit yleiseen tietoon:

Tästä [senaatin kääntäjänkonttorin/käännöstoimiston arkistosta] on luettelo (Luettelo 405:1), jonka mukaan arkisto sisältää kääntäjänkonttorin diaarit (luetteloita toimistossa tehdyistä töistä, postikirjoja, työpäiväkirjoja, ja töiden kuittauskirjoja), luettelon kääntäjänkonttorin kirjoista, asiakirja-, kirje-, ja käännöskonsepteja, konttorin kirjanpitoon liittyviä dokumentteja sekä sisällön mukaan järjestettyjä asiakirja- ja käännöskonsepteja. Lisäksi arkisto sisältää kokoelman (kansio He 1) käännöstoimiston henkilökuntaa koskevia asiakirjoja. Kansio sisältää alkuperäisiä käännöstoimiston menosääntö- ja säädösjäljennöksiä, toimiston uudelleenjärjestelyyn liittyviä asiakirjoja, sen henkilökuntaa koskevan muistion, virkamiehiä koskevaa kirjeenvaihtoa, virkamiesten aineistoja, työtodistuskonsepteja, erinäisiä tietoja toimiston töistä sekä viranhakijoiden koekäännöksiä. [- -] Luettelon 405: 1 alussa on myös valitettavasti nimettömäksi jääneen luetteloijan lyhyt kuvaus senaatin käännöstoimistosta ja sen eri vaiheista. (Saarikivi 2005: 61–62.)

Vuonna 1810 Senaatissa oli yksi kääntäjän virka. Virkojen määrä alkoi kasvaa varsinaisesti vuosisadan toisella puoliskolla, ja nimikkeet eriytyivät. Vuoden 1873 asetus määräsi ylikielenkääntäjälle viisituhatta markkaa palkkaa ja tuhatneljäsataa markkaa hyyryrahoja vuodessa, ja alikielenkääntäjä sai neljätuhatta markkaa palkkaa ja hyyryrahoja kahdeksansataa markkaa (mt. 64). Vuoden 1886 asetus määräsi ylikielenkääntäjälle 11 000 markkaa vuodessa ja ylikielenkääntäjän apulaiselle 9000

markkaa. Vanhemmat kielenkääntäjät saivat yhteensä 12000, nuorempi 4000 ja nuorempi ylimääräinen samoin 4000 markkaa. Kääntäjille luvattiin lisäksi palkkionkorotuksia kymmenen ja viidentoista virassaolovuoden jälkeen 500 markkaa (mt. 65). Kääntäjillä oli muitakin taloudellisia etuja: eläke kertyi ja työmatkoja korvattiin (mt. 66). Kääntäjien oli myös mahdollista hakea stipendejä, jotta he voisivat ammattitaidon kehittämistä varten ”oleskella Keisarikunnassa sekä opinnoilla ja virantoimituksella jossakin venäläisessä virastossa kartuttaa tietojansa Venäjän virkakielessä” (mt. 68). Työnkuvaan kuului kääntää, tarkastaa, oikeaksi todistaa käännöksiä ja oikolukea, kielinä venäjä, ruotsi ja suomi (mt. 67).

Senaatin kääntäjillä oli korkea asema keisarikunnan arvojärjestelmän osana olevassa Suomen virallisessa arvojärjestyksessä. H. K. Riikosen (2005: 56) mukaan tässä 14-portaisessa arvojärjestyksessä ”on kollegiasessoreineen ja nimeineuvoksineen paljon tuttua jokaiselle klassista venäläistä kirjallisuutta kääntäneelle ja jokaiselle 1800-luvun venäläisen romaanin lukijalle”. Senaatin ”Venäjänkielen Ylikielenkääntäjä” oli seitsemännessä arvoluokassa vuonna 1897; hänen seuranaan tässä arvoluokassa olivat muiden muassa ”Suomen Ylisotaoikeuden Ylisotatuomari” ja ”Helsingin luona ja Niuvanniemellä olevan mielisairasten parannuslaitoksen Ylilääkäri” (mt. 56).

Senaatin lisäksi hallinnon alan kielenkääntäjiä oli muuallakin valtion ja kaupunkien palveluksessa. Vuodesta 1811 ilmestyneessä valtiokalenterissa on tiedot kaikista virastoista, ja niiden yhteydessä on lueteltu myös viranhoitajat ja heidän arvonimensä, ammattinsa ja syntymävuotensa. Olen käynyt läpi vuosien 1869, 1879, 1889 ja 1899 kalenterit etsiessäni tietoja valtionhallinnon kääntäjistä.

Valtion ja kaupunkien palveluksessa olevien kääntäjien määrä nousi tutkitulla ajanjaksolla 37 kääntäjistä (1869) 53 kääntäjään (1899). Toisinaan yksi ja sama henkilö hoiti kahta kääntäjän tehtävää, kuten vuoden 1879 kalenterin mukaan Wilhelm Rancken, joka toimi sekä Senaatin nuorempana kääntäjänä että venäjän kääntäjänä Uudenmaan maakunnassa. Muuten kääntäjiä toimi esimerkiksi postilaitoksen palveluksessa, Evon metsänhoito-opistolla, Suomen sotaväessä, Päällikköhallituksessa sekä Suomen kauppa-asiamiesten palveluksessa Räävelissä (Tallinnassa).

Kääntäjät olivat melkein kaikki miehiä, mikä oli 1800-luvulla yleistä julkisissa viroissa ja ns. vapaissa elinkeinoissa, joihin kirjalliset ammatit lasketaan (Vainio-Korhonen 2002). Otannassa on vain yksi nainen, Maria Ramstedt, joka oli Savonlinnan kaupungin kääntäjänä ja joka virkatyönsä ohella käänsi myös teosofiaa. Koska kyseessä on otanta, on naisia saattanut olla enemmän ja ehkä lyhyemmissä työsuhteissa (Ramstedkin oli palkattu vain tilapäiseksi). Oikeushistorioitsija Mia Korpiola (2018) on todennut naisten työn jääneen osittain piiloon: naispuoliset perheenjäsenet ovat auttaneet perheenpäättä kirjallisissa töissä, mistä ei jää jälkiä virallisiin dokumentteihin. Korpiolan tutkiman tuomariperheen tavoin myös mieskääntäjien perheissä vaimot ja, ja ehkä tyttäretkin, ovat olleet mukana töissä. Näin oli kaunokirjallisten käännösten osalta ainakin Aatto Suppasen (Alma Suppanen) ja Samuli Suomalaisen (Hilma Suomalainen) perheissä, ja on mahdollista, että valtionhallinnonkin kääntäjät ovat vieneet töitä kotiin yhteisesti tehtäviksi.

Paikallishallinnon kääntäjät tuskin ovat saaneet sellaisia palkkioita kuin Senaatin kääntäjät, mutta toimeentulo lienee kuitenkin ollut vakaa. Tosin erityisesti

oikeuslaitoksen kääntäjistä erittäin monet toimivat kääntäjän virassa ilmeisesti vain lyhyen aikaa. Keisarillisen Wiipurin hovioikeuden palveluksessa vuonna 1889 olleet kahdeksan suomen kielen kääntäjää olivat kaikki siirtyneet kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 1899, muihin oikeuslaitoksen tehtäviin. Kolmesta oli tullut asessoreja ja yhdestä hovioikeuden asessori, notariuksia oli kaksi, ja yhdestä kääntäjästä oli tullut ylimmäinen viskaali. Näyttäisi siltä, että oikeusistuimessa kääntäjänä toimiminen oli vain yksi virkakierron porras, ja kääntäjät siirtyivät muihin asemiin iän ja kokemuksen karttuessa.

Virkaa ei myöskään aina pidetty kovin palkitsevana. Yksityiskohtaisinta tietoa tästä lienee Antti Jalavan kirjeenvaihdossa: tämä Senaatin kääntäjänä palvellut ja opettajana ja lehtimiehenäkin toiminut unkarilaisen kirjallisuuden suomentaja valitteli ystävilleen lähettämissään kirjeissä työn huonoja puolia. József Budenzille Jalava kirjoitti 4.3.1876: ”Tämä virka ei ole erittäin hauska – minun tulee kääntää kaikki hallituksen antamat lait ja asetukset ruotsista suomeksi – mutta se on tuottavampi kuin kouluopettajan toimi, sillä palkka siitä on 4 400 markkaa vuodessa” (sit. teoksessa Saarikivi 2005: 69). Työmääräänsä hän valitteli 3.10.1881: ”Hiiden paljon työtä”. Jalavalle valtionhallinnon kääntäminen tuntui olevan käännöstehtailua (mt: 70; vrt. edellä kaunokirjalliset ”käännöstehtaat”).

Hallinnossa on todennäköisesti käännetty myös melko paljon oman työn ohella. Kirjallisia määräyksiä asiasta ei ollut vaan käytänteet sovittiin paikallisesti. Tällaisen kääntämisen roolia ja merkitystä osana kaksikielistä hallintotyöskentelyä pohtii Kaisa Koskinen (2017) tarkastellessaan Tampereen kaupunginhallituksen 1800-luvun pöytäkirjoja.

6 Lopuksi

Kääntäjien toiminnan konkreettiset reunaehdot ovat osa käännöskulttuuria. Palkkaus – yksi kääntämisen reunaehdoista – määrittää kääntämisen hintaa myös muille toimijoille. Kääntäjien osalta palkkaus vaikuttaa suoraan heidän elin- ja työskentelyolosuhteisiinsa.

Suomalainen käännöskulttuuri oli 1800-luvulla vasta syntymässä, ja siinä oli vuosisadan loppuun mennessä ainakin kaksi erilaista juonetta, valtionhallinnon kääntäminen ja kaunokirjallinen suomentaminen. 1800-luvun alkupuolen suomentaja joutui jo lähtökohtaisesti ottamaan huomioon sen, ettei hän voisi elättää itseään käännöksillä. Kääntäminen oli silloin siis tavallaan niiden etuoikeus, joilla oli siihen taloudelliset mahdollisuudet. Toisaalta etuoikeutetun aseman kääntöpuolia olivat pioneerityön haastavuus ja lukijoiden puute. Kysyin esitykseni alussa, onko sellaisia tilanteita, joissa kääntämisestä ei pystytä maksamaan, mutta sen harjoittamiseen on kuitenkin syytä panostaa. Suomen tilanne 1800-luvun alkupuolella on ehkä esimerkki siitä, miten käännöskulttuurin syntyminen saattaa vaatia suuriakin ponnistuksia, vaikkei riittävää taloudellista tukea ole.

Vuosisadan lopulla kääntäminen sen sijaan oli jo palkallista työtä kustannusalan ja hallinnon laajenemisen vuoksi. Kaunokirjallisten käännösten palkkiot tosin riittivät usein vain lisäansioiksi: valtionhallinnossa leipä oli leveämpi. Jos vaikkapa nuoremman ylimääräisen kielenkääntäjän 4000 markan palkkiota vuodelta 1873 vertaa Edlundin

kustantamon maksamiin suomennospalkkioihin, huomaa että suomentajan olisi pitänyt urakoida kymmenisen kirjaa vuodessa päästäkseen samoihin tuloihin. Suomentajalle ei myöskään kertynyt eläkettä, eikä hänelle maksettu hyyryrahoja tai annettu matkustusmahdollisuuksia. Kuten Edlundin arkisto ja muut palkkauksesta säilyneet tiedot osoittavat, suomennospalkkiot vaihtelivat suuresti. Valtionhallinnon suoma vakaa toimeentulo ei puolestaan välttämättä vahvistanut nimenomaan kääntäjän ammatin identiteettiä tai jatkuvuutta: kääntäjän työ oli usein vain osa virkakiertoa. Lisäksi hallinnonkin alan käännoistoiminta oli osittain virallisen säätelyn ulkopuolella. Edlundin arkiston erilaisten hallinnollisten asiakirjojen käännettämistä koskevat kuitit ja Kaisa Koskisen (2017) kaupunginvaltuuston kääntämistä käsittelevät huomiot kutsuvat tutkimaan asiaa enemmän.

Kääntämisen konteksti näyttäisi olevan varsin tärkeä hinnan ja palkitsemisen kannalta. Venäläisen hallintokulttuurin prestiisi kannatteli kääntäjiä taloudellisesti, kun kaupalliselta pohjalta ponnistanut kustannusmaailma oli aluksi melko säätelemätön kenttä. Toisaalta henkilökohtaiset suhteet näyttäisivät vaikuttaneen kaunokirjallisuuden kääntäjien palkkioiden suuruuteen. Niistä ei juurikaan kirjeissä neuvoteltu, joten palkkioiden erot antavat aiheutta olettaa, että kääntäjien suhde kustantajaan on usein syntynyt jo ennen kirjeenvaihtoa ja tämä suhde osaltaan saattaa määrittää myös palkkioita.

Tutkimani ajankohdan – 1800-luvun – jälkeen tilanne on muuttunut monella tapaa: itsenäinen valtio kehitti uudenlaista käänöskulttuuria hallintoon, ja suomentamisen kenttää mullistivat tekijänoikeuksien muutokset, kustantamoiden vakiintuminen ja kääntäjien harjaantuminen edunvalvonnassa. Lisää tutkimusta siis tarvitaan.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Edlundin arkisto (Edlundska arkivet), Kansiot 2–5. Åbo Akademi.

Suomenmaan Valtiokalenteri. Frenckell ja Poika. Helsinki. (vuodet 1869, 1879, 1889 ja 1899).

Suomi 1866 (SKS:n kokoukset, tutkijakunnan lausunto Julius Krohnin MacAulay-suomennoksesta, päivätty 6.12.1865), 329–331.

Kirjallisuuslähteet

Ahlqvist, August 1982. *Kirjeet. Kielimiehen ja kaukomatkailijan viestejä 1845–1889*. Maija Hirvonen ja Kaisu Lahikainen (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bachleitner, Norbert 2013. From scholarly to commercial writing: German women translators in the age of the 'translation factories'. *Oxford German Studies* 42:2, 173–188.

Dam, Helle V. & Karen Korning Zethsen 2009. Who said low status? A study on factors affecting the perception of translator status. *JoSTrans* 12. http://www.jostrans.org/issue12/art_dam_zethsen.php [viitattu 3.7.2018].

Ellis, Roger 2008. Patronage and sponsorship in translation. Teoksessa: Roger Ellis (ed.) *The Oxford History of Literary Translation in English. Vol 1*. Oxford: Oxford University Press, 98–115.

Eloranta, Jari 2018. Nineteenth-century Finnish society in international comparisons. Plenaariesitelmä. *1800-luku ja tulevaisuus. 1800-lukututkimuksen verkoston vuosikonferenssi*. Helsinki 25.–27.1.2018.

Hakapää, Jyrki 1999. *Ulkomaisen kirjallisuuden tuonti Suomeen 1800-luvun alkupuolella. Waseniuksen kirjakaupan kansainväliset yhteydet 1823–1836*. Julkaisematon pro gradu -työ. Yleinen historia, Helsingin yliopisto. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19595> [viitattu 14.9.2018].

Hakapää, Jyrki 2008. *Kirjan tie lukijalle. Kirjakauppojen vakiintuminen Suomessa 1740–1860*. Helsinki: SKS.

Hellemann, Jarl 2007a. Kustannustoiminta kansainvälistyy. Teoksessa: H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia I*. Helsinki: SKS, 336–345.

Hellemann, Jarl 2007b. Työryhmäkäännökset – Vänrikki Stoolin tarinat ja muut. Teoksessa: H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia I*. Helsinki: SKS, 242–245.

Hirvonen, Maija 1982. Alkusanat. Teoksessa: August Ahlqvist. *Kirjeet. Kielimiehen ja kaukomatkailijan viestejä 1845–1889*. Maija Hirvonen ja Kaisu Lahikainen (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 7–11.

Häggman, Kai 2001. *Piispankadulta Bulevardille. Werner Söderström Osakeyhtiö 1878–1939*. Helsinki: WSOY.

Häggman, Kai 2008. *Paras tawara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Otava.

Häggman, Kai 2017. *Kivelle perustettu. Suomen kirjailijaliitto 1897–2017*. Helsinki: Otava.

Jantunen, Jarmo Harri 2007. Kielimiehet käännöskriitikoina toissa vuosisadan vaihteessa. Teoksessa: H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia II*. Helsinki: SKS, 446–451.

Koskinen, Kaisa 2017. Translatorial action in non-professional translation communities: The Tampere city council in 1875. Teoksessa: Kristiina Taivalkoski-Shilov, Liisa Tiittula & Maarit Koponen (eds.) *Communities in Translation and Interpreting*. Vita Traductiva, 9. Quebec: Editions Quebecoises de l'oeuvre, 37–61.

Korpiola, Mia 2018. Naiset oikeudellisina kirjureina 1800-luvun Suomessa – näkymättömästä näkyväksi työksi. Esitelmä. *1800-luku ja tulevaisuus. 1800-lukututkimuksen verkoston vuosikonferenssi*. Helsinki 25.–27.1.2018.

Koskinen, Yrjö (Y. K.) 1866. Kotimaan kirjallisuutta. Englannin historia, Jaakop II:n valtaannoususta alkain, kirjoittanut T. B. Macaulay. Suomennos. *Kirjallinen kuukauslehti* 10 (lokakuu 1866), 239–241.

Krohn, Julius 2004. *Nuoren ylioppilaan kirjeitä*. Sari Forsström (toim.). Helsinki: SKS.

Kujamäki, Pekka 2013. Käännöskulttuurit: näkökulma Tampereen translationaalisiiin tiloihin. Teoksessa: Kaisa Koskinen (toim.) *Tulkattu Tampere*. Tampere: Vastapaino, 30–47.

Kunz, Keneva 1998. “No one but a block-head ever translated, except for money”. Teoksessa: Peter Bush & Kirsten Malmkjaer (ed.) *Rimbaud’s Rainbow: Literary Translation in Higher Education*. Amsterdam: John Benjamins, 69–78.

Laine, Päivi 2007. *Suomenkielisen maantieteen sanaston kehittyminen ja kehittäminen 1800-luvulla*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.

Laine, Tuija 2018. *Kirjahistorian perusteet ja tutkimus*. Kansalliskirjasto ja Suomen kirjahistoriallinen seura ry. Saatavissa: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/149440/Kirjahistorian_perusteet_ja_tutkimus_Tuija_Laine.pdf?sequence=3&isAllowed=y [viitattu 22.2.2019].

Lassila, Pertti 2003. *Ihanteiden isänmaa*. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Lefevere, André 1992. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London & New York: Routledge.

Niemi, Juhani 2007. *Paavo Cajander – runoilijan ja suomentajan muotokuva*. Helsinki: SKS.

Paloposki, Outi 2007a. Suomennoskriittikin alkuvaiheet. Teoksessa: H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia* II. Helsinki: SKS, 414–424.

Paloposki, Outi 2007b. Suomentaminen ja suomennokset 1800-luvulla. Teoksessa: H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia* I. Helsinki: SKS, 102–126.

Paloposki, Outi 2013. Edlundin kustantamo – ensimmäinen suomalainen suurkustantamo. Teoksessa: Outi Paloposki ja H. K. Riikonen (toim.) *Suomennetun tietokirjallisuuden historia*. Helsinki: SKS, 57–65.

Paloposki, Outi 2016. Translating and translators before the professional project. *JoSTrans* 25. Special issue: Professional Translation. Guest editors: Helle V. Dam and Kaisa Koskinen. 15–32. Saatavissa: http://www.jostrans.org/issue25/art_paloposki.pdf. [viitattu 22.2.2019].

Paloposki, Outi ja H. K. Riikonen 2013. Suomennetun tietokirjallisuuden kriitistä. Teoksessa: Outi Paloposki ja H. K. Riikonen (toim.) *Suomennetun tietokirjallisuuden historia*. Helsinki: SKS, 599–616.

Pickford, Susan 2012. Traducteurs. Teoksessa: Yves Chevrel, Lieven D’Hulst & Christine Lombez (ed) *Histoire des traductions en langue française. XIXe siècle*. Lagrasse: Verdier: 149–187.

Pym, Anthony 2000. *Negotiating the Frontier*. Manchester: St. Jerome.

Pääkkönen, Irmeli 1994. *Suomalainen sydämestä – Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä*. Helsinki: SKS.

Rahamuseo 2019. Rahanarvolaskuri. Saatavissa: <http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN> [viitattu 1.3.2019].

Riikonen, H. K. 2005. Seitsemännessa arvoluokassa. Näkökulma kielenkääntäjien asemaan. *Kääntäjä* 2/2005, 56–57.

Ruokonen, Minna ja Jukka Mäkisalo 2018. Middling-status profession, high-status work: Finnish translators' status perceptions in the light of their backgrounds, working conditions and job satisfaction. *Translation and Interpreting* 10:1, 1–17.

Saarikivi, Susanna 2005. *Suomentajana 1800-luvulla. Antti Jalavan ja Aatto Suppasen näkemyksiä ja kokemuksia*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, klassillisten ja romaanisten kielten laitos, ranskan kielen kääntäminen ja tulkkaus.

Stanton, Robert 2008. King Alfred. Teoksessa: Roger Ellis (ed) *The Oxford History of Literary Translation in English*. Vol 1. Oxford: Oxford University Press, 116–125.

Todd, William B. & Ann Bowden 1988. *Tauchnitz International Editions in English, 1841–1955, a Bibliographical History*. New York: Bibliographical Society of America.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2002. *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Helsinki: SKS.

Wolf, Michaela 2015. *The Habsburg Monarchy's Many-Languaged Soul. Translating and interpreting, 1848–1918*. Translated by Kate Sturge. Amsterdam: John Benjamins.

Zweybergk, Ola 1958. *Om bokförlag och bokförläggare i Finland*. Helsingfors: Finlands Förlagsförening.

Kirjoittaja

Outi Paloposki toimii professorina Turun yliopistossa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat käännöskritiikki, uudelleenkäännökset ja suomentamisen historia, erityisesti kääntäjien toimenkuvat ja toiminta.

Sähköposti: outi.paloposki (at) utu.fi